DUJOTIEKIO TRASOS ŠIAULIAI–KURŠĖNAI ŽVALGYMAS

Algirdas SKRUPSKELIS

2005 m. vėlyvą rudenį buvo žvalgyta magistralinio dujotiekio Šiauliai–Kuršėnai projektuojamos II gijos trasa. Žvalgymų tikslas buvo surinkti visus įmanomus duomenis apie archeologijos bei kitokias kultūros vertybes.

32 km ilgio dujotiekio Šiauliai–Kuršėnai trasa prasideda Vinkšnėnų kaime ir baigiasi Lapkasių kaimo laukuose. Tyrimų metu senieji kartografiniai duomenys lyginti su natūroje išlikusiais objektais, apklausti vietos gyventojai, vizualiai ir metalo detektoriais žvalgyta projektuojamo dujotiekio vieta ir artimiausia jo aplinka, kasti archeologiniai šurfai.

Naujai atrasti archeologijos paminklai. *Paupario pilkapis* (Šiaulių r., Gruzdžių sen.) yra 20–22 m skersmens ir iki 0,6 m aukščio. Sampilo ŠR dalyje pastebimi 4, Š – 1, ŠV – 2 ir PR – 8 akmenų vainiko akmenys. Pilkapis šiuo metu neardomas, apaugęs medžiais. Pilkapis preliminariai datuojamas II–IV a. *Vaišnorų kapinynas* yra įrengtas atskiroje, pailgoje ŠR–PV kryptimi, 50x35 m dydžio, iki 2 m aukščio kalvelėje. Joje apie 1960–1970 m. buvo rastas žalvarinis signetinis žiedas. Kapinyno teritorijoje stovi du kalvio darbo geležiniai kryžiai, iš kurių vienas – ant akmeninio postamento. Kapinynas datuojamas XVI–XVII a. Vinkšnėnuose, kiek toliau į PR nuo tiesiamo dujotiekio pradžios, kalvoje aptikta nežinoma senovės gyvenvietė, datuojama I tūkst. antrąja puse. *Vinkšnėnų senovės gyvenvietėje* aptiktas 15–25 cm storio kultūrinis sluoksnis su židinyje apdegusiais akmenimis, lipdytų puodų šukėmis, geležine sagtimi, trinamųjų girnų trintuvių fragmentais. *Norvaišių senovės gyvenvietė* yra Guragio dešiniajame krante esančioje, apylinkėse dominuojančioje kalvoje. Čia aptikta koklių fragmentų ir žiestų puodų šukių, kurių dalis puoštos įspaustu kryželių ornamentu. Senovės gyvenvietė datuojama II tūkst. pirmąja puse. *Jurgaičiuose* išaiškinta archeologinių papuošalų (vytinė antkaklė, tokios pat apyrankės ir kt.) lobio radimo vieta bei lokalizuotos *Jurgaičių* ir *Maniūšių* XVII a. monetų lobių radimo vietos.

Literatūroje minimos archeologijos vertybės. Ieškant *Kuršėnų kapinyno* pirmąkart pasinaudota Steponiškių mokyklos mokytojo G. Liutermozerio ir Šiaulių kraštotyros draugijos pirmininko B. Tarvydo rankraščiais apie „Palemon“ plytinės smėlio kasyklose 1936 m. aptiktą deginto mirusiojo kapą bei jų Š dalyje rastus kaulus ir kitus metalinius dirbinius (iš jų – kryžinį sidabro plokštele dengtą smeigtuką). Tiriant Kuršėnų kapinyno spėjamą vietą (ištirtas 11 m^2 plotas), išsiaiškinta, jog jis buvo į PR nuo Paringuvio dvaro sodybos, kalvoje, kairiajame Ringuvos krante. Šiuo metu tai didžiulio karjero vieta, čia buvo ir „Palemono“ smėlio kasyklos. VAK medžiagoje minimas *Amalių kapinynas*, vadinamas Barsukalniu, su VI–XII a. radiniais. Be to, spėjama, kad Amaliuose, Barsukalnyje, rasta ir II–III a. laiptelinė segė, o iš Šiaulių apylinkių M. Podczaszinskio rinkinyje buvę II–IV a. papuošalų (apvara su ažūriniais pakabučiais, juostinė apyran-

kė ir laiptelinė segė), būdingų pilkapiams. Nustatyta tiksli sunaikinto kapinyno – Barsukalnio – buvimo vieta (dabar – kolektyviai sodai). Minėta II–III a. segė, kuri spėjama esanti rasta Barsukalnyje, turėtų būti iš 1982–1993 m. tirtos ir jau sunaikintos kalvelės – Kalnelių (Kužių) pilkapių, datuotų II–IV a.

Vietos, turinčios archeologijos vertybių požymių. *Kuršėnuose*, į P–PV nuo kapinių, rasta lietuviška sidabrinė moneta – 1661 m. šilingo klastotė. Išsiaiškinta, jog *Vijolių* dvarvietėje (dabar Gražuoliai) yra spėjamas kapinynas – kasant smėlį rasta daug žmonių kaulų. Kitas spėjamas kapinynas galėjo būti *Liepkalnyje*, Ventos dešiniojoje pakrantėje, kolektyvinių sodų teritorijoje (smėlinga kalvelė, vadinama Pakaruoklių kapais, nustumdyta ir dalinai užstatyta).

SURVEY OF THE ŠIAULIAI-KURŠĖNAI GAS MAIN ROUTE

In autumn 2005 the route of the 2nd thread of the Šiauliai–Kuršėnai gas main was surveyed. The 32 km long Šiauliai–Kuršėnai gas main route starts in the Vinkšnėnai village and ends in the fields of the Lapkasiai village. During the survey the following previously unknown archaeological sites were discovered: the Paupariai barrow of the 2nd – 4th century A.D., the Vaišnorai cemetery of the 6th – 17th century, the Vinkšnėnai ancient settlement of the second half of the 1st millennium A.D. and the Norvaišiai ancient settlement of the first half of the 2nd millennium A.D. Besides that, the exact location of the Kuršėnai burial ground with cremations discovered in 1936 was established.

ARCHEOLOGINIAI ŽVALGYMAI IR ŽVALGOMIEJI TYRIMAI PIETŲ IR RYTŲ LIETUVOJE

Egidijus ŠATAVIČIUS

2005 ir ankstesniais metais straipsnio autorius savo iniciatyva vykdė archeologinius žvalgymus ir žvalgomuosius tyrimus Rytų ir Pietų Lietuvoje. Šių tyrimų metu pakoreguotos kelių objektų teritorijos bei aptikta daug naujų archeologinių vertybių, kurių nemaža dalis yra unikalūs mūsų krašto praeities liudytojai. Žemiau pateikiami detalesni tyrinėtų objektų aprašymai. Taip pat 2005 m. buvo atlikti žvalgomieji tyrimai Verbiškių 1 akmens amžiaus gyvenvietės aplinkoje. Daugelis šių naujai surastų archeologinių vertybių aptikta ir jų teritorijos nustatytos taikant kuo mažesnius destrukcinius archeologinius tyrimus bei pasitelkiant gretutinių mokslų (paleogeografijos, geomorfologijos, botanikos, dirvožemio tyrimų) teikiamus duomenis.

Verbiškių akmens amžiaus gyvenvietė 1 yra Vilniaus r., Riešės sen., tarp senojo ir naujojo Molėtų plentų, 500 m į PR nuo Žalesos upelio ištakų iš Žaleso ežero, 840 m į Š nuo kelio Nemenčinė–Maišiagala ir keliuko į Verbiškių kaimą sankryžos, 380 m į Š–ŠR nuo Žaleso ežero ŠR galo, 800 m į V nuo kanalizuotos Žalesos upelio vagos ir durpyno Š pakrantę juosiančio kanalo santakos rytuose, 200 m į PV nuo kanalizuotos Žalesos upės vagos, numelioruotos Žalesos pelkės (buvusio ežero) P pakraštyje, pievoje, abipus P melioracinio kanalo. Gyvenvietė užima apie 700x250 m dy-